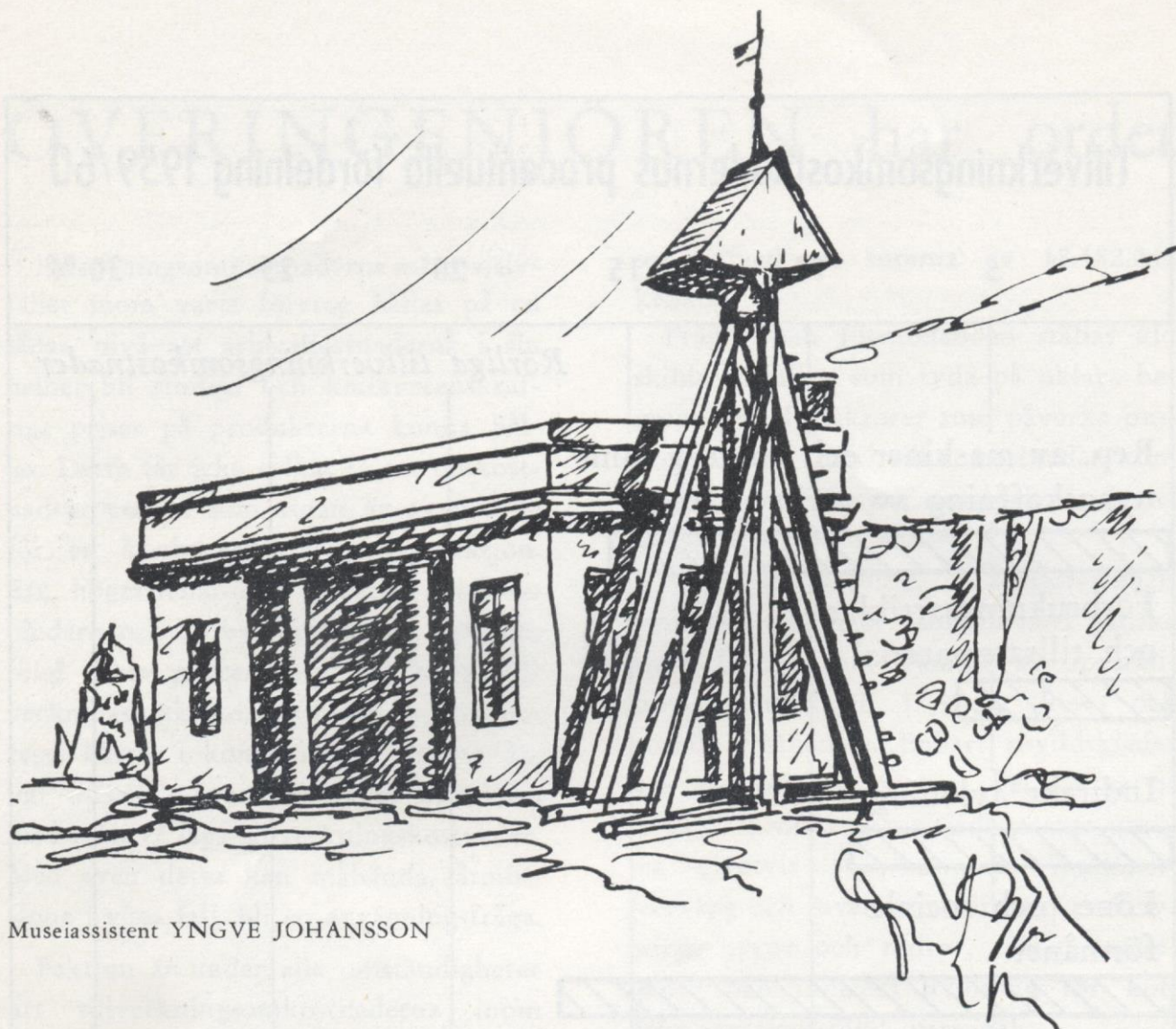

Museiassistent YNGVE JOHANSSON

Vällingklockor och tidkontroll . . .

Utvecklingen går obönhörligt framåt, och enormt är till synes avståndet mellan det samhälle, som fanns t. ex. på 1700-talet och vårt eget. Men grunden, som allting bygger på, förfädernas, våra föregångares värld, finnes kvar, men många ser den ej eller tänker på den i det dagliga livet. Dock lever traditionen inuti varje människa, hur modern och effektiv hon än vill synas i dagens arbete.

Hur många av örlogsvarvets anställda tänker på detta, när de går till sin dagliga gärning? Man hör kanske förstrött varvsklockorna ringa och rättar sig efter deras ljud, trots att man själv

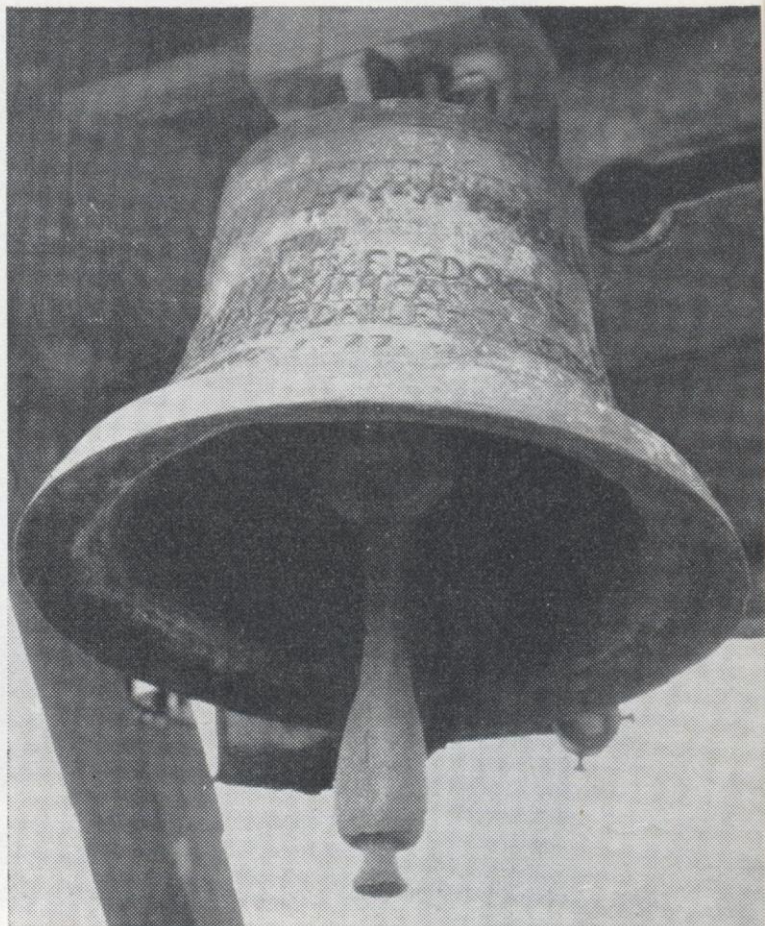
har ett armbandsur. Förr fanns sedan århundraden på varje större gård eller arbetsplats en vällingklocka, så benämnd eftersom den ursprungligen var avsedd att kalla till måltider. I Karlskrona har på varvet sedan äldsta tider funnits två dylika. Den äldsta bevarade, som ännu är i bruk, är den som finns placerad över 17:s port. Den har följande märkning: För nya skeppsdockebyggnaden i Karlskrona me fecit Dan F Francieur Anno 1777. Denna klocka var ursprungligen placerad i en stapel av timmer väster om varvsmuren vid Sjömansgatan. Stapeln stod bredvid den gamla vackra Corps de garde-byggnaden. Här var en

avdelning av Marinregementet förlagd, vilken hade till uppgift att bevaka varvet och även ombesörja ringningen. Efter år 1919, då byggnaden revs, placerades stapeln öster om docka nr 5 innanför 17:s port. År 1946 revs denna stapel och klockan hängdes då upp på sin nuvarande plats, där den inrättades för elektrisk drift. Under ett par decennier har värnpliktigt manskap, förlagt i sjöreserven, skött ringningen för hand. I äldre tider var det särskilt anställda »nattvakare», varvpolisens föregångare, som skötte om denna syssla.

Den andra klockan på varvet hänger i ett torn på Allmänna materialförrådets byggnad vid »Gröna gången». Tornet byggdes i början på 1800-talet för optiska telegrafen till Kungsholmsfort. Förutom för angivning av arbetstiden var klockorna avsedda för alarmering genom klämtning, t. ex. vid eldsvåda. För detta ändamål var de försedda med en speciell anordning, en slägga, som bearbetade klockan utvändigt, detta för att få fram ett särskilt markerat ljud. En dylik kläpp finnes bevarad på varvsmuseet.

Någon har kanske hört talas om, att varvet under 1700-talet anställde s. k. ringaregossar. Dessa hade emellertid ej med ringningen att göra. Deras titel härleddes av ordet ringa = mindre. Dessa gossar var placerade som springpojkar i mindre förråd (ringareförråd) i motsats till huvudförrådet.

Arbetstiden har varierat oerhört under olika tider. Det har även funnits två skilda arbetstider på varvet. På grund av eldfaran fick man under långa tider i vissa verkstäder ej ha ljus tänt. Även de som hade sitt arbete förlagt utomhus var beroende av dagsljuset. Denna senare kategori hade en annan och kortare arbetstid på vinterhalvåret,

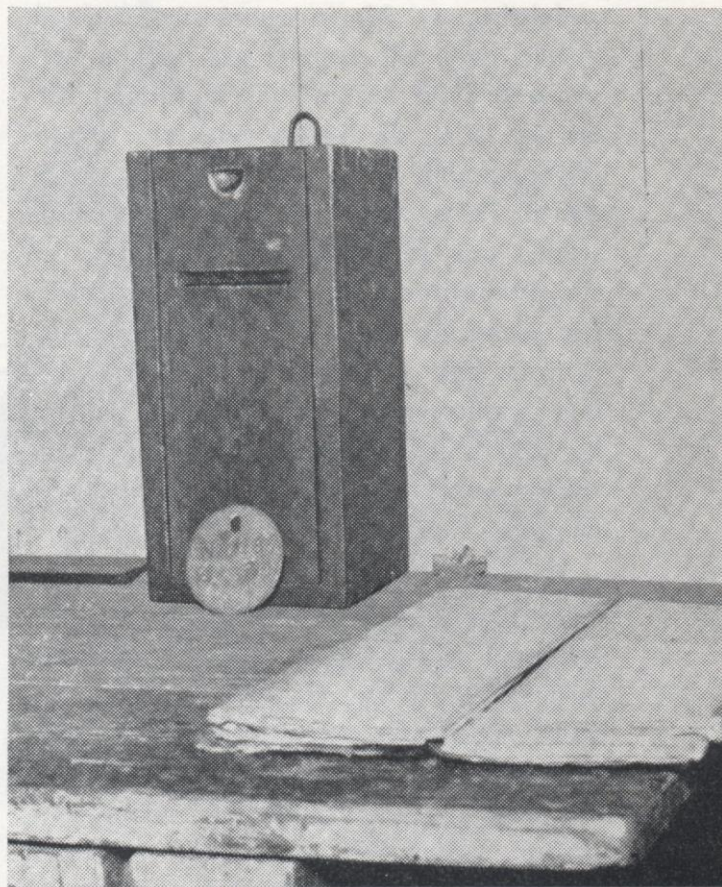
Nya dockebyggnadens klocka över 17:s port.

och de som hade denna arbetstid kallades gemenligen på varvet för »de mörkrädda».

De olika klockljuden hade för gemene man i varje fall under 1800-talet sin särskilda mening. Man tyckte sålunda, att klockan vid Sjömansgatan sa »sur välling», medan den vid Gröna gången talade om »Sur sill». I äldsta tider kontrollerades arbetstiden genom upprop vid de s. k. uppropskamrarna, som var belägna innanför varvsporten. Vid denna tid var all personal på varvet militärt organiserad i kompanier. Nämnas kan, att i samband med uppropet förrättades även korum, innan arbetet började. Avlöningen bestod då vanligen av spannmål. Men när detta system år 1871

slopades och penningavlöningen infördes, fick varje man en arbetsbricka. I denna instämplades vederbörandes kontrollnummer och daglön. Brickan, som var gjord av förtent järnplåt, fick ibland — då lönen ökades — stämplas om. Brickan upphängdes i den varvsport, som vederbörande passerade genom. Varje avdelning hade här sin läsbara låda. Vid inpasseringen tog arbetaren sin bricka, som sedan vid ankomsten till arbetsplatsen stoppades i en därför avsedd låda. Denna hämtades efter arbetets början till tidskrivarekontoret, där arbetaren i en journal bokfördes, varefter brickan åter hängdes upp i por-

Bricka för varvsarbetare med arbetsnummer 1187. Daglön: 4:30.

Låda på arbetsplatsen för uppsamling av brickor. (Foto från Varvmuseets blockmakareverkstad.)

ten på sin plats. Portvakten i sin tur låste lådorna vid arbetets början. De öppnades sedan av tidskrivaren, som antecknade de frånvarande. En särskild låda ranns i varje port för att anhöriga skulle kunna lägga dit sjukanmälningar. Det var inte så bekvämt som nu, då ett telefonsamtal är tillräckligt. År 1919 — då timavlöningen infördes — slopades detta omständliga system för tidkontroll, och då inköptes de första fjäderdrivna kontrolluren till de olika arbetsplatserna. Senare har de eldrivna LM-uren tillkommit.